ISSN 2591-1201 LETNIK 2 • 2018 • ŠTEVILKA 2

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

DILEME

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Izdajatelj in založnik
Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva
Tivolska 42, 1000 Ljubljana

Glavni urednik
dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Uredniški odbor
ddr. Igor Grdina (Slovenija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija), dr. Damjan Hančič (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov (Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Jože Možina (Slovenija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija), dr. Igor Salmič (Slovenija)

Spletni naslov
www.scnr.si

Leto izida: 2018

Redakcija te številke je bila zaključena 10. 12. 2018.

Lektoriranje in prevod povzetkov
Megamoment, d. o. o.

Oblikovanje in prelom
Inštitut Karantanija

Tisk
Nonparel, d. o. o.

Naklada
300 izvodov

Letna naročnina
25 €

Cena posamezne številke
15 €

issn 2591-1201

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

LETNIK 2 • 2018 • ŠTEVILKA 2

VSEBINA

Andreja Valič Zver
Dr. Tamara Griesser Pečar – ob življenjskem jubileju
7

Razprave

Milko Mikola
Westni – celjski veleindustrialci
21

Mirjam Dujo Jurjevčič
Revolucionarno nasilje na Bloški planoti leta 1942
59

Miha Drobnič
Delovanje taborišča Šentvid
87

Damjan Hančič
Odnos kamniške partije do Katoliške cerkve v prvih povojnih letih
117

Jelka Piškurić
Upravna ureditev Ljubljane in njenih občin v času socializma
135

Predstavitev zgodovinskih virov

Renato Podbersič
Spomini Srečka Šuligoja iz leta 1945
157

Igor Grdina
Marksistični center zaseda
181

Recenzije

Tomaž Kladnik
Blaž Torkar in Miha Kuhar, Zadnja bitka na Soči 1917, Založba Mohorjeva, Celovec 2018
205

Jelka Piškurić
Marjeta Pisk, Vi čuvarji ste obmejni, Pesemska ustvarjalnost Goriških brd v procesih nacionalizacije kulture, Založba ZRC SAZU, Ljubljana 2018
209

R a z p r a v e

Prejeto: 1. 10. 2018
1.01 Izvirni znanstveni članek

Mirjam Dujo Jurjevčič[1]

Revolucionarno nasilje na Bloški planoti leta 1942

Izvleček

V prispevku je predstavljeno revolucionarno nasilje nad prebivalstvom na Bloški planoti leta 1942. Tako kot v drugih krajih Ljubljanske pokrajine je tudi tu šlo za nasilje, ki je bilo usmerjeno proti resničnim ali domnevnim nasprotnikom komunistične revolucije. Vseh smrtnih žrtev revolucionarnega nasilja je bilo sedem, po socialnem statusu je šlo za obrtnike in kmečke sinove. Opisani so nekateri primeri umorov, ropov in požigov, ki so jih izvedle enote Šercerjevega bataljona in Šercerjeve brigade.

KLJUČNE BESEDE: Bloška planota, 1942, revolucionarno nasilje, žrtve, vaške straže

1 Mirjam Dujo Jurjevčič, asistentka, Študijski center za narodno spravo, Tivolska 42, SI – 1000 Ljubljana, mirjam.jurjevcic@scnr.si.

Abstract

The article presents revolutionary violence against the population of the Bloke plateau in 1942. Similarly to other parts of the Province of Ljubljana, this too was violence directed at the actual or alleged opponents of the communist revolution. There were seven victims of revolutionary violence; craftsmen and farmers' sons in terms of social status. Some cases of murders, robberies and arsons carried out by the Šercer battalion and the Šercer brigade are described.

KEY WORDS: Bloke plateau, 1942, revolutionary violence, victims, Village Guards

Bloška planota pred drugo svetovno vojno

Bloška planota se razprostira na jugovzhodnem delu Notranjske in je pred drugo svetovno vojno upravno spadala pod Občino Bloke, kjer je živelo 2918 prebivalcev. Največji naselji v občini sta bili Velike Bloke z 264 in Nova vas z 250 prebivalci. Področje Bloške planote je zajemalo še okrog štirideset vasi ali zaselkov.[2] Pred vojno je bilo območje naseljeno s kmečkim prebivalstvom, prevladovali so srednji in mali kmetje. Kmetijstvo je bilo glavni vir za preživljanje. Industrije ni bilo, bilo je nekaj obrtnikov.[3] V Novi vasi je od leta 1932 delovala Zveza kmečkih fantov in deklet. Med ustanovitelji zveze sta bila Tone Šraj[4] in Stanko Lenarčič,[5] ki sta bila junija leta 1941 tudi med organi-

2 Damijan Guštin, Martin Premk, *Notranjski odredi 1942–1945*, Knjižnica NOV in POS 31/2, 31/3, Ljubljana 2004 (dalje Guštin, Premk, *Notranjski odredi 1942–1945*), str. 11.

3 Jože Tekavec, *Dnevi preizkušnje, Spomini 1941–1945*, Občinski Odbor ZZB NOV Velenje, Mladinska knjiga, Ljubljana 1977 (dalje Tekavec, *Dnevi preizkušnje*), str. 8.

4 Tone Šraj - Aljoša je bil rojen leta 1912 pri Fari na Blokah. Bil je med prvimi organizatorji OF na Bloški planoti in 9. avgusta 1941 sprejet v KPS. Med vojno je bil med partizani. Ubili so ga partizani novembra leta 1943. Po njem se imenuje Osnovna šola v Novi vasi na Blokah. (Jože Tekavec, »Prvo leto upora na Bloški planoti«, v: *Notranjski listi II* (ur. Janez Šumrada, Božo Levec), Kulturna skupnost Občine Cerknica, Cerknica 1981 (dalje Tekavec, »Prvo leto upora na Bloški planoti«), str. 108; Stane Okoliš, *Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem: gradivo Komisije za raziskavo povojnih množičnih pobojev, pravnodvomljivih procesov in drugih nepravilnosti občine Cerknica*, Partner graf Grosuplje, Ljubljana 1996 (dalje Okoliš, *Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem*), str. 97.

5 Stanko Lenarčič je bil rojen leta 1895 v Novi vasi. Bil je gostilničar in trgovec. Nekaj let po prvi svetovni vojni je bil izvoljen tudi za župana Občine Bloke. Na državnozborskih volitvah leta 1935 je bil izvoljen za narodnega poslanca sreza Logatec. Materialno je podpiral partizane.

zatorji Osvobodilne fronte (OF) za Bloško planoto. Na drugi strani pa so bili mladi vključeni tudi v verske organizacije. V Novi vasi sta bili tako organizirani Marijina družba in Katoliška akcija.[6] Na zadnjih občinskih volitvah leta 1936 in tudi na parlamentarnih volitvah leta 1938 je zmagala Jugoslovanska radikalna zajednica (JRZ), v kateri je sodelovala Slovenska ljudska stranka.[7]

Okupacija in začetki organiziranja Osvobodilne fronte, komunistične partije in partizanskih enot

Italijanska vojska je 14. aprila 1941 čez Bloško Polico prikorakala na Bloško planoto. Maja leta 1941 je bila Bloška planota priključena Ljubljanski pokrajini. Italijanske enote so se vselile v kasarno na Velikih Blokah, kjer je bil prej nameščen bataljon pehote bivše jugoslovanske vojske graničarjev. Ti so se, ob napadu sil osi na Jugoslavijo aprila 1941, začeli umikati z območja Blok proti vzhodu. Za seboj so pustili skladišče hrane in vojaško opremo. Domačini so stvari pobrali in poskrili. V Novi vasi so bili med okupacijo nastanjeni italijanski karabinjerji. Občina Bloke je po zasedbi dobila svojega komisarja. Župan je bil še naprej Jože Rudolf z Velikih Blok, za tajnika na občini pa so Italijani zahtevali nekoga, ki je znal italijansko, in na to mesto je bil postavljen Daniel Ferjančič. Italijanska oblast je izdala odlok o oddaji orožja, ki ga je pustila jugoslovanska vojska, vendar jim do vsega orožja ni uspelo priti. Uvedli

Italijani so ga 14. julija 1942 aretirali in zaprli ter ga 28. julija 1942 ubili na Velikih Blokah (Tekavec, *Dnevi preizkušnje*, str. 15, 16, 21).

6 Janko Maček, »Rdeči sij nad Krpanovo deželo«, *Zaveza*, št. 10, letnik III, september 1993 (dalje Maček, »Rdeči sij nad Krpanovo deželo«), str. 12; Tekavec, *Dnevi preizkušnje*, str. 21, 22.

7 Okoliš, *Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem*, str. 20, 21.

so dvojezične napise na vseh javnih ustanovah ter domače prebivalstvo začeli vključevati v fašistične organizacije, npr. v mladinsko organizacijo GILL, Dopolavoro, Društvo kmečkih žena in gospodinj Massaie. Na začetku italijanska vojska ni bila agresivna do prebivalstva, saj je ljudi nadlegovala le tako, da je zahtevala jajca, meso, maslo, kokoši itd. Med prebivalstvom ni vzbudila posebnega spoštovanja, sprejelo jo je hladno in prezirljivo.[8] Anton Drobnič s Hudega Vrha na Blokah je v reviji *Zaveza* opisal vzdušje med prebivalstvom na Blokah ob prihodu Italijanov: »*Vojaške oblasti ali vojaških posegov v prvem letu okupacije nismo čutili. V kasarni v Velikih Blokah je sicer bilo mnogo vojakov, vendar smo jih prebivalci po vaseh čutili samo po tem, da so ob nedeljah popoldne prihajali v vas in kupovali jajca, maslo, spraševali po žganju in podobno. Bločani že od nekdaj, še iz avstrijskih časov, niso marali Italijanov. Sprejemali jih niso ravno s sovraštvom, ampak bolj z zaničevanjem. Imeli so jih za manj vredne tujce, iz katerih so se predvsem norčevali.*«[9]

Po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo 22. junija 1941 so na Bloško planoto začeli prihajati prvi aktivisti in člani KPS (Janez Hribar - Tone,[10] Ivan Novak - Očka, Franc Popit - Sine)

8 Tekavec, »Prvo leto upora na Bloški planoti«, str. 106–108; Okoliš, *Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem*, str. 22, 23.

9 Anton Drobnič, »Rdeči udar na Notranjskem«, *Zaveza*, št. 60, letnik XVI, marec 2005, str. 15.

10 Janez Hribar - Tone Pogačnik je bil rojen leta 1909 v Ložu v Loški dolini. Pred drugo svetovno vojno je deloval v organizaciji Društva kmečkih fantov in deklet in kmečko-delavskega gibanja ter leta 1939 postal član KPS. Med vojno je bil namestnik komandanta in politični komisar Šercerjevega bataljona, politični komisar Notranjskega in Krimskega odreda ter Šercerjeve brigade, nato namestnik političnega komisarja 14. divizije in politični komisar 18. divizije, 9. in 7. korpusa. Po vojni je postal minister za kmetijstvo in predsednik sveta za kmetijstvo in gozdarstvo LRS. Od leta 1945 do 1966 je bil član najvišjih teles ZKS, SZDL Slovenije in ZKJ. Bil je nosilec partizanske spomenice 1941 in reda narodnega

ter španski borci in poznejši komandanti partizanskih enot (Ljubo Šercer, Mirko Bračič, Franc Avbelj - Lojko, Stane Semič - Daki). Ob večerih so imeli sestanke v vasi Ravnik in okolici. Ivan Novak - Očka je bil sekretar okrožnega komiteja KPS za Notranjsko, ki je bil ustanovljen junija 1941. Njegova naloga je bila pospešiti ustanovitev partijskih organizacij tudi v tem delu Notranjske. Na začetku avgusta je bila tako ustanovljena partijska organizacija na Bloški planoti. Za sekretarja partijske celice Nova vas je bil izvoljen Tone Šraj, naslednji mesec pa je bil za sekretarja partijske celice Ravnik izvoljen Lojze Zakrajšek.[11] Severni predel Bloške planote Ravnik z okolico je bil povezan s Cajnarji – Sv. Vidom. To območje je spadalo v rajonski komite KPS Ravnik - Cajnarji, južni predel Bloške planote pa je spadal v rajonski komite KPS Loška dolina - Obrh.[12] V novembru je bil ustanovljen rajonski komite KPS Ravnik - Kremenca. Obstajal je do februarja 1942.[13] Rajonski komiteji KPS so spadali v okrožni komite KPS Cerknica.

Organizacija OF se je na Bloški planoti začela razvijati v poletnih mesecih leta 1941. Julija 1941 je nastal okrožni odbor OF Cerknica, znotraj katerega so delovali rajonski odbori OF, med drugim rajonski odbor OF Nova vas (Bloška planota).[14]

heroja. Umrl je leta 1967. Po njem se imenuje osnovna šola v Starem trgu pri Ložu (*Enciklopedija Slovenije*, knj. 4, Mladinska knjiga, Ljubljana 1990, str. 53).

11 Tekavec, »Prvo leto upora na Bloški planoti«, str. 108–110.

12 Tekavec, *Dnevi preizkušnje*, str. 106.

13 Tekavec, »Prvo leto upora na Bloški planoti«, str. 113; Vida Deželak Barič, »KPS in revolucionarno gibanje 1941–1943«, v: *Razpoznavanja 7*, Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana 2007 (dalje Deželak Barič, »KPS in revolucionarno gibanje 1941–1943«), str. 167.

14 Tone Kebe, »Priprave in začetki vstaje na Cerkniškem in Rakovškem«, v: *Notranjski listi II* (ur. Janez Šumrada, Božo Levec), Kulturna skupnost Občine Cerknica, Cerknica 1981, str. 33; Franci Strle, *Tomšičeva brigada*,

V drugi polovici oktobra 1941 so se začeli po različnih vaseh na Blokah ustanavljati terenski odbori OF in narodna zaščita.[15]

Konec leta 1941 so začele nastajati prve partizanske enote v oklici Kožljeka, Krima in v Zali nad Iško. Z ustanovitvijo 3. bataljona Ljube Šercerja 7. januarja 1942 se je začelo razvijati partizansko gibanje tudi na Bloški planoti.

Italijani so začeli zasledovati partizane in njihove podpornike. Prve aretacije civilistov so izvršili v mesecu februarju leta 1942 in nekatere može poslali v internacijo.[16] 25. marca 1942 so Italijani požgali vas Ravnik kot povračilni ukrep zaradi uboja italijanskega vojaka, ki ga je zagrešil nek partizan, ki se je zadrževal v vasi še z dvema partizanoma. Može iz vasi Ravnik so aretirali in zasliševali ter jih čez nekaj dni izpustili.[17] Po požigu Ravnika je nekaj terencev iz vasi odšlo v Mačkovec. Povezali so se z gozdnim čuvajem, ki je opravljal svojo službo v turjaškem gradu, in zgradili partizanski tabor. V njem so se zbirali novinci za vstop v partizanske enote, imeli so skladišče za orožje in od tu obvladovali območje Bloške planote ter okolico Velikih Lašč vse do Roba.[18] 16. aprila 1942 je bil ustanovljen Notranj-

uvodni del, Knjižnica NOV in POS 5/I, Ljubljana 1980 (dalje Strle, *Tomšičeva brigada*), str. 198.

15 Tekavec, »Prvo leto upora na Bloški planoti«, str. 111.

16 Anton Drobnič, »Rdeči udar na Notranjskem«, str. 16; Tekavec, »Prvo leto upora na Bloški planoti«, str. 116; Tekavec, *Dnevi preizkušnje*, str. 118–122.

17 Tekavec, »Prvo leto upora na Bloški planoti«, str. 117, 118; Poročilo o dogodkih v vasi Ravnik je prejel tudi Miha Krek, ki ga je nato razmnožil in razdelil slovenskim politikom v emigraciji ter tudi nekaterim neslovenskim članom vlade (Boris Mlakar, »Partijsko oziroma partizansko nasilje v osrednji Sloveniji 1941–1942 v očeh domačih nasprotnikov«, v: *Prispevki za novejšo zgodovino*, XLVIX – 2/2009, str. 79).

18 Tekavec, »Prvo leto upora na Bloški planoti«, str. 119.

ski odred (pripadal je III. grupi odredov),[19] v katerega je bil vključen Šercerjev bataljon kot 1. bataljon Notranjskega odreda (NO). Odred je deloval do 25. junija 1942, nato pa so iz njegovih enot nastali štirje odredi, med njimi Krimski odred, ki je bil ustanovljen 1. julija 1942 v Mačkovcu. Vanj sta bila vključena dotedanji 1. bataljon Ljuba Šercerja NO in 5. bataljon NO. Na začetku oktobra 1942 je bil Krimski odred priključen v obnovljeni Notranjski odred in na novoustanovljeno Šercerjevo brigado, ki je delovala od ustanovitve do konca leta 1942 le na Notranjskem. Odredoma sta poveljevala Bojan Polak - Stjenka Knap kot komandant in Janez Hribar - Tone Pogačnik kot politični komisar.[20] Prav tako je bil prvi komandant Šercerjeve brigade Bojan Polak in njen politični komisar Janez Hribar. Osrednje taborišče Šercerjeve brigade je bilo na Mokrecu, na kraju ustanovitve.[21]

Na začetku julija 1942 se je že vedelo, da bo Bloško planoto zajela velika italijanska ofenziva, saj so 15. julija 1942 italijanska letala po Bloški planoti trosila letake. Italijani so pozivali partizane, naj se javijo oblastem, če si hočejo ohraniti življenje, in grozili s smrtjo, požigom ter popolnim uničenjem vseh, ki

19 Za komandanta III. grupe odredov sta bila imenovana od 4. aprila 1942 do sredine julija 1942 Mirko Bračič - Miran Bradač in od sredine julija do 16. septembra 1942 Bojan Polak - Stjenka. Grupa je delovala do sredine septembra 1942 (*Enciklopedija Slovenije*, knj. 13, Mladinska knjiga, Ljubljana 1999, str. 325).

20 *Enciklopedija Slovenije*, knj. 6, Mladinska knjiga, Ljubljana 1992, str. 13, 14; *Enciklopedija Slovenije*, knj. 8, Mladinska knjiga, Ljubljana 1994, str. 10; *Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941–1945* (ur. Zdravko Klanjšček idr.), Vojaški zgodovinski inštitut Jugoslovanske ljudske armade in Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1976, str. 348.

21 Milan Guček, *Strmi lazi, Šercerjeva brigada*, Partizanska knjiga in Založba Borec, Ljubljana 1984 (dalje Guček, *Šercerjeva brigada*), str. 15, 16, 20.

so podpirali partizane.[22] Z ofenzivo je italijanska vojska želela uničiti partizane, vendar pa so jo partizanske enote pričakovale in so se lahko pravočasno umaknile. 24. julija 1942 je italijanska ofenziva zajela Bloško planoto. Najhuje je ofenzivo občutilo civilno prebivalstvo. Na svojem pohodu se je italijanska vojska surovo znesla nad civilisti z množičnim streljanjem na Runarskem, pod Velikih Vrhom, v Kotlju, z izgoni v koncentracijska taborišča, ropanjem premoženja ter s požigi. Požgane so bile vasi Pajkovo, Polšeče, Štrukljeva vas, Lešnjake, Osredek in Ravnik. Tudi drugim vasem ni bilo prizaneseno, saj je bilo požganih več posameznih domačij.[23] Med ofenzivo čez Bloško planoto so Italijani ustrelili več kot petdeset ljudi.[24]

Odbori OF, ki so bili formirani pred italijansko ofenzivo na Bloški planoti, so prenehali delovati, saj so bili nekateri člani odborov ubiti ali pa odpeljani v internacijo. Po ofenzivi so začeli aktivisti KPS ponovno pridobivati člane za odbore OF.[25] Okrožni odbor OF za cerkniško okrožje je v januarju 1943 poročal Izvršnemu odboru OF in Poverjeništvu IOOF za Notranjsko, da je na Bloški planoti deloval le rajonski odbor, terenskih odborov pa ni bilo, imeli so le zaupnike po vaseh razen v krajih Velike Bloke, Runarsko, Topol in Glina. Vseh vasi v rajonu je bilo dvaintrideset.[26]

Sredi avgusta 1942, ob koncu italijanske ofenzive, so se po vaseh (Metulje, Ravne, Runarsko, Beneti, Topol, Veliki Vrh, Hudi Vrh, Hiteno, Voljče) začele ustanavljati vaške straže za

22 Tekavec, »Prvo leto upora na Bloški planoti«, str. 124.

23 Maček, »Rdeči sij nad Krpanovo deželo«, str. 16. Okoliš, *Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem*, str. 24, 25.

24 Okoliš, *Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem*, str. 93–110.

25 Tekavec, *Dnevi preizkušnje*, str. 237.

26 *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji* (ur. Rozalija Lukman idr.), knj. 5, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1978, dok. št. 18, str. 50.

preprečitev prostega prehoda partizanov čez ozemlje ter za zaščito življenja ljudi in njihovega premoženja. Zaradi vaških straž je bilo v rajonu Bloke ovirano delovanje OF in KPS.[27] Vaške straže iz bloških vasi so se konec leta 1942 združile v nekdanjem letalskem hangarju na Fari pri Novi vasi.[28] Po poročilih Okrožnega odbora OF Cerknica je bilo decembra na Bloški planoti okrog sedemintrideset vaških stražarjev.[29]

Žrtve revolucionarnega nasilja na Bloški planoti leta 1942

Z razvojem partizanskega gibanja na začetku leta 1942 se je postopoma začelo izvajati nasilje partizanskih enot, tj. enot Šercerjevega bataljona in Šercerjeve brigade nad civilnim prebivalstvom na območju Bloške planote. Od začetka maja 1942 do konca leta 1942 je bilo na Bloški planoti sedem smrtnih žrtev revolucionarnega nasilja, od tega je bilo pet civilnih žrtev, en vaški stražar in en partizan, med njimi so bili trije obrtniki, drugi so bili kmečki sinovi.[30]

Revolucionarno nasilje na Bloški planoti je potekalo podobno kot v drugih krajih Ljubljanske pokrajine in je bilo usmerjeno proti resničnim, domnevnim in potencialnim nasprotnikom komunistične revolucije.[31] Kot poudarja zgodovinar Milko

27 Deželak Barič, »KPS in revolucionarno gibanje 1941–1943«, str. 240; Tekavec, *Dnevi preizkušnje*, str. 232.

28 Maček, »Rdeči sij nad Krpanovo deželo«, str. 17.

29 *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji* (ur. Rozalija Lukman idr.), knj. 4, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1968, dok. št. 192, str. 230.

30 Okoliš, *Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem*, str. 93–110.

31 Več o revolucionarnem nasilju v Ljubljanski pokrajini – mesta Ljubljane in Notranjske – glejte Damjan Hančič, »Medvojno revolucionarno nasilje – razlike in podobnosti«, v: *Dileme, Razprave o vprašanjih sodobne*

Mikola, je v okviru partizanskega gibanja proti okupatorju hkrati šlo tudi za komunistično revolucijo, tj. za popoln prevzem oblasti s strani komunistične partije.[32] Govorimo predvsem o nasilju, pri katerem je šlo za usmrtitve nasprotnikov komunistične revolucije. Usmrtitve je partizansko gibanje izvajalo na podlagi Odloka SNOO o zaščiti slovenskega naroda in njegovega gibanja za osvoboditev in združitev z dne 16. septembra 1941, ki je omogočal, da se po hitrem postopku odstrani vsakogar, ki bi bil prepoznan kot nasprotnik revolucije.[33]

Pred usmrtitvijo so bile žrtve večkrat izpostavljene mučenju. Revolucionarno nasilje proti nasprotnikom komunistične partije se je izvajalo tudi v drugih oblikah, kot so npr. izgoni z njihovih domov, ropi oziroma rekvizicije in požigi njihovega imetja. Premoženje, ki so ga partizanske enote zaplenile, so potem odpeljale s seboj.

Seznam v nadaljevanju se nanaša na prikaz žrtev z Bloške planote, ki so bile usmrčene v letu 1942.[34]

slovenske zgodovine, Študijski center za narodno spravo, letnik 1, št. 1-2, Ljubljana 2017, in Damjan Hančič, *Revolucionarno nasilje v Ljubljani, 1941–1945*, Študijski center za narodno spravo, Ljubljana 2015.

32 Milko Mikola, *Revolucionarno nasilje na Štajerskem 1941–1945*, Celjska Mohorjeva družba, Inštitut Karantanija, Celje, Ljubljana 2014 (dalje Mikola, *Revolucionarno nasilje na Štajerskem*), str. 9, 11.

33 Mikola, *Revolucionarno nasilje na Štajerskem*, str. 12. Glejte tudi Tamara Griesser Pečar, *Razdvojeni narod*, *Slovenija 1941–1945: okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija*, Mladinska knjiga, Ljubljana 2004, str. 143–151.

34 Seznam žrtev v Občini Bloke leta 1942, katerih povzročitelj so bile partizanske enote oziroma komunistična revolucija, je nastal na podlagi literature, pričevanj, imenskega seznama smrtnih žrtev, ki ga je zbral Inštitut za novejšo zgodovino v Ljubljani, in na podlagi arhivskih dokumentov (npr. Okoliš, *Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem*, str. 94, 96, 98, 105, 106, 109; Komisija ZPKri; Zgodovinski arhiv Ljubljana; http://www.sistory.si/zrtve).

Zaporedna številka	**Ime in priimek**	**Kraj bivališča**	**Leto rojstva**	**Datum in kraj usmrtitve**	**Status žrtve**
1.	Peter Modic	Hribarjevo	1921	6. 5. 1942, Mačkovec	civilist, kmečki sin
2.	Vinko Doles	Ravne na Blokah	1918	junij 1942, Novi Pot	civilist, kmečki sin
3.	Frančiška Korošec	Fužina	1887	14. 7. 1942, Mačkovec	civilistka, obrtnica
4.	Janez Seljak	Lovranovo	1897	14. 7. 1942, Mačkovec	civilist, obrtnik
5.	Karel Korošec	Zavrh	1917	19. 7. 1942, Gonars	civilist, kmečki sin
6.	Anton Turk	Hudi Vrh	1905	25. 11. 1942, Runarska gmajna	vaški stražar, obrtnik
7.	Alojzij Marolt	Nova vas	1907	december 1942, Javorna	partizan, kmečki sin

Prva smrtna žrtev revolucionarnega nasilja na Bloški planoti je bil kmečki sin iz Hribarjevega Peter Modic, star enaindvajset let. Na njegov dom je ponoči prišla peta četa Šercerjevega bataljona, katere komandant je bil Jože Kamnikar - Arti, imenovana tudi Artijeva četa, in ga od doma zvezanega odpeljala v Mačkovec. Franci Strle, ki je bil takrat borec Notranjskega

odreda, v knjigi *Tomšičeva brigada* omenja, da je Petra Modica Artijeva četa odpeljala zaradi tega, ker naj bi Italijanom posredoval podatke o političnih delavcih in partizanskem taborišču v Mačkovcu.[35] Jože Tekavec, domačin iz Blok, ki je bil tedaj partizanski aktivist in borec, je skupaj z Artijevo četo sodeloval pri aretaciji Petra Modica. V knjigi *Dnevi preizkušnje* je zapisal, da se je Peter družil z italijanskimi vojaki, da naj bi, po pripovedovanjih, obiskoval tudi tečaj obveščevalne službe ter sodeloval pri preiskavah, ki so jih izvajali Italijani, oblečen v italijansko vojaško uniformo in s črnimi očali, da ga ljudje ne bi prepoznali. Tisto noč naj bi komandant brigade dal povelje, da se hiša Modičevih obkoli. S svetilko so Petru skozi okno posvetili v obraz. Skočil je s postelje in planil skozi vrata v sosednjo sobo. Partizani so začeli trkati na vrata in zahtevali, da jim odprejo, sicer bodo vlomili. V hiši so bili tudi Petrovi oče, mati in sestra. Partizanom so odprli vrata, ti pa so začeli iskati Petra po hiši. Peter se je skril na podstrešje, a sta ga komandant Arti in še en partizan našla skritega ob dimniku za deskami. Pripeljala sta ga navzdol po stopnicah. Tekavec je v svojih spominih zapisal: »*Oče, mati in sestra so prestrašeni stali sredi sobe. Bali so se partizanov. Peter jim je večkrat pripovedoval, da partizani ubijajo ljudi.*«[36] Zvezali so mu roke in ga odpeljali od doma v taborišče. Med tem, ko so ga peljali v partizanski tabor Mačkovec, naj bi med drugim govoril: »*Vem, da nisem naredil prav, ko sem se začel družiti z Italijani. Sicer nisem zaradi tega nikomur naredil nič žalega. Sedaj pa vam obljubim, da bom dober borec, če me boste sprejeli medse.*«[37] Ko so prišli v tabor,

35 Strle, *Tomšičeva brigada*, str. 271, 272; Okoliš, *Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem*, str. 106.

36 Tekavec, *Dnevi preizkušnje*, str. 145.

37 Prav tam, str. 146.

je k njemu pristopil Stanko Semič - Daki,[38] ki je bil takrat tudi komandant tabora. Petru naj bi rekel: »*O tebi imamo dovolj podatkov. Ne bo potrebno podrobno spraševati*.«[39] Peter naj bi mu odgovoril, da se zaveda, da ni ravnal prav, ker se je družil z Italijani, in prosil, da ga sprejmejo v svoje vrste. Medtem se je sestalo naglo sodišče, kot navaja Tekavec, in ga zaradi izdajstva proti slovenskemu narodu obsodilo na smrt z ustrelitvijo.[40] Tekavec še zapiše: »*Trije tovariši so prišli, da bi izvršili smrtno obsodbo. ´Peter, vstani, gremo.´ Vstal je in molče stopal pred njimi. To so bili njegovi zadnji koraki. Kakih tristo metrov od tabora je počil strel in izdajalec Peter je obležal mrtev*.«[41] Ubit je bil 6. maja 1942 v Mačkovcu.[42]

Janko Maček v *Zavezi* zapiše, da ga je potem, ko so Petra privedli s podstrešja, njegov vrstnik brcal in govoril: »*Zakaj nisi bil z nami?*« Poveljnik pa naj bi rekel: »*Pusti ga, sedaj je vse končano*.« Mati naj bi omedlela. Peter je nekajkrat ponovil: »*Če bom padel, bom po nedolžnem*.« Maček omenja tudi, da naj bi ga partizani pred smrtjo mučili.[43]

38 Stane Semič - Daki je bil rojen leta 1915 v Ljubljani. Po poklicu je bil pek. V letih 1936–1939 se je bojeval v španski državljanski vojni. Že julija 1941 se je priključil partizanom. Spomladi leta 1942 je postal komandir Leteče patrulje, nato je postal komandant bataljona Notranjskega odreda, Tomšičeve brigade, namestnik komandanta 15. divizije in nato komandant 18. divizije. Jeseni leta 1943 je prejel red narodnega heroja. Novembra leta 1944 je bil poslan na vojaško akademijo v SZ. Po vrnitvi je bil komandant divizije Knoja od novembra 1945 do avgusta 1946. Po demobilizaciji je služboval v Muzeju narodne osvoboditve LRS v Ljubljani in v ZZB Slovenije. Umrl je leta 1985 v Ljubljani (*Enciklopedija Slovenije*, knj. 11, Mladinska knjiga, Ljubljana 1997, str. 46).

39 Tekavec, *Dnevi preizkušnje*, str. 147.

40 Prav tam, str. 147.

41 Prav tam, str. 148.

42 Okoliš, *Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem*, str. 106; http://www.sistory.si/zrtve/zrtev/?id=54082, 5. 9. 2018.

43 Maček, »Rdeči sij nad Krpanovo deželo«, str. 15.

Na seznamu padlih med vojno je navedeno, da je Peter Modic »*padel kot narodni izdajalec slovenskega naroda dne 9. 5. 1942 na Mokrcu*«.[44] Po vojni je Krajevni ljudski odbor Velike Bloke po izjavi njegove matere Angele Modic zapisal: »*Imenovani je bil dne 6. 5. 1942 odpeljan ponoči po neznanih osebah ter od tedaj je njegovo bivališče neznano.*«[45]

Pričevalec A. U. je povedal, da so po pripovedovanjih Bločanov partizani prišli na dom Petra Modica, da bi ga ubili, ker so ga imeli za italijanskega vohuna. Peter se jim je skril na podstrešje, partizani pa naj bi ga ubili na njegovem domu.[46]

Na Lovranovem je živel kovač Janez Seljak[47] z družino. Imel je delavnico s petimi kovači. Kovačija je bila zelo napredna in je delovala vse do druge svetovne vojne. Seljak je bil tudi podžupan, občinski odbornik, ključar in ugleden človek. Njegov sin Lojze se spominja: »*Leta 1941 so prišli Italijani, ki so imeli na Blokah postojanko in od tam hodili naokoli. Nobenemu niso nič naredili. V tem času se je začela organizirati partija, partizani, tako da so tudi v očetovi delavnici bili nekateri delavci za partizane.*«[48] Lojze pove, da so ti delavci imeli obrtnike za kapitaliste in so jim začeli nagajati. »*Ata je dajal delavcem obutev, ker je bila mrzla delavnica. En delavec je povedal, da so tisti, ki so bili nasproti, ki so bili bolj neverni, da bi čim prej čevlje uničili,*

44 Zgodovinski arhiv Ljubljana (dalje SI ZAL) CER 10, Okrajni ljudski odbor Rakek, t. e. 2, a. e. 65, Seznam padlih v času vojne.

45 SI ZAL CER 29, Krajevni ljudski odbor Velike Bloke, t. e. 1, a. e. 11, Kt. 701/41, Primer Modic Peter.

46 Multimedija SCNR, Arhiv pričevanj, 2014, SCNR/PRIČ/01/2014, Pričevanje A. U., 25. 4. 2014.

47 Multimedija SCNR, Arhiv pričevanj, 2012, SCNR/PRIČ/01/2012, Pričevanje Lojze Seljak, 25. 4. 2012 (dalje Pričevanje Lojze Seljak); Maček, »Rdeči sij nad Krpanovo deželo«, str. 15, 16; Arhiv Ministrstva za pravosodje RS, Komisija Vlade RS za izvajanje zakona o popravi krivic (dalje Komisija ZPKri), št. spisa 714 – 01 – 91/2003.

48 Pričevanje Lojze Seljak.

so jih tiščali na brus, da bi se podplat čim prej uničil, in s tem so nagajali mojstru. In tako se je začelo. Leta 1942 so se pa že prav organizirali. Pri Sv. Vidu v sosednji fari so aprila leta 1942 ubili župana, tajnika in odbornika. Takrat so se pa ljudje začeli bati in samo čakali, kdaj bodo na vrsti. Eni so si naredili skrivališča. In moj oče si je tudi naredil skrivališče. Bali so se vseh, Italijanov in partizanov.«[49]

Janez Seljak se je zanimal za politiko v Rusiji in Španiji ter tako prišel do spoznanja, da je komunizem nevaren za narod, zato se na začetku vojne ni hotel pridružiti partizanom, oni pa so se bali, da se bo priključil nasprotni strani in s svojim ugledom potegnil za seboj množico znancev. Na začetku julija ga je obiskal svak Franc Martinčič, ki je bil prav tako obrtnik, mizar, in ga opozoril, da nameravajo partizani oba ubiti. Janez se je začudil, čemu bi to storili. Martinčič ni vedel, zakaj, povedal je le, da je prejel opozorilo svojega prijatelja partizana Toneta Šraja - Aljoše. Janez pa je rekel: »*Kam naj grem pa jaz s šestimi malimi otroci. Jaz se bom kar rajši malo skrival, saj to ne bo tako dolgo časa, bo to minilo in bomo spet živeli naprej.*«[50] Martinčič se je z družino umaknil in odšel pod zaščito k Italijanom. Janez je imel skrivališče le zase, zato se je sam skrival v jami ob potoku**.** Čez teden dni je prišel Janezov prijatelj, kmet iz sosednje vasi, k njegovi ženi in jo vprašal, kje je mož. Povedala mu je, da se skriva, ker ga nameravajo ubiti. Zagotovil je, da se mu ne bo nič zgodilo in da naj se nič ne skriva, saj ni nikomur nič storil. To je Janeza opogumilo, zato se je prenehal skrivati, vendar so ponoči 12. julija 1942 prišli partizani na njegov dom in ga odvedli, češ da gre na zaslišanje in da se bo vrnil. Poleg njega so odpeljali tudi njegovega brata Ludvika, Frančiško Korošec (mater Franca Martinčiča), njenega moža in sosedo

49 Prav tam.

50 Pričevanje Lojze Seljak.

Ivano Korošec. Partizani so jih odpeljali v Mačkovec, kjer so imeli taborišče. Čez nekaj časa so vse izpustili, razen Janeza Seljaka in Frančiške Korošec,[51] ki ju ni bilo nikoli več domov. Sin Lojze se spominja: »*Potrkali so na vrata. Ata je šel odpret, mama je vstala in ga vprašala, kam gre. Pa so rekli: ´Z nami gre na zaslišanje in jutri ob devetih pride nazaj.´ Zunaj pa je že bil brat od očeta, mati od Martinčiča in njen mož. Vzeli so še ata in šli. Mama je čakala do devetih, a ga ni bilo. Potem je šla k Mramorju, birmanski boter je bil vsej družini, razen zadnjemu otroku. Delal je za partizane in je šla k njemu povedat, da so očeta vzeli. Rekel je: ´Saj bo prišel nazaj, saj ne bo nič hudega.´ Pa so takrat že vsi vedeli, kaj ga čaka. In smo ga čakali. Kmalu zvečer so prišli nazaj vsi, razen matere od Martinčiča in moj oče, ki so ju partizani pridržali. Žena očetovega brata Ludvika ga je vprašala, kaj je bilo, zakaj Janeza ni domov, vendar ji je rekel, naj ne sprašuje, ker ne sme ničesar povedati, saj bodo potem vse pobili. Nihče ni nič povedal, kaj so delali z očetom in z materjo Martinčiča. Čez več let je na smrtni postelji ta soseda, ki so jo partizani odvedli in je imela šest otrok, tri fante pri domobrancih, povedala, kako so očeta tepli, da so mu vse zobe zbili. Njegov brat Ludvik pa ni nikoli nič povedal. Ludvik je bil nato odpeljan na Rab in se je od tam vrnil bolan.*«[52] Ker je bil bolan, se je novembra 1943 napotil v bolnišnico. Ustavil se je v Grahovem, da bi prenočil in nato nadaljeval pot v bolnišnico. Prav tisto noč pa so partizani napadli tamkajšnjo postojanko domobrancev. Med ubitimi domobranci je bil tudi Ludvik.[53] Čez en teden,

51 Pričevanje Lojze Seljak; Okoliš, *Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem*, str. 105; http://www.sistory.si/zrtve/zrtev/?id=37854, 5. 9. 2018.

52 Pričevanje Lojze Seljak.

53 Pričevanje Lojze Seljak; Okoliš, *Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem*, str. 108; http://www.sistory.si/zrtve/zrtev/?id=74880, 5. 9. 2018.

potem ko so odvedli očeta Janeza, so partizani ponovno prišli na dom Seljakovih. Pobrali so jim kovaško orodje, material, obleko, hrano, vse naložili na dva voza in odpeljali, češ da bo vse to potreboval Janez pri kovanju za partizansko vojsko, vendar pa je bil takrat že umorjen v gozdu Mačkovec (14. julija 1942).[54] Sin Lojze se spominja rekvizicije na njihovem domu: »*Starejša sestra je stala tam in so ji rekli, kaj vse mora še dati. Mami je šla povedat, da bodo vzeli še suknjo, škornje in uro. Mama je pa rekla: ´Nič ne vem, kje ima. Naj pride oče domov in pove, kje ima, če pa ste njega ubili, pa še nas pobijte!´ Ker je kričala, je rekel: ´Tiho baba, če ne, bomo še tebe in tvojo zalego!´ Jaz sem se držal mame in se spraševal, kako mora boleti, če te ustrelijo*.«[55] Očeta so Seljakovi čakali kar nekaj let in upali, da se vrne. Zapustil je nosečo ženo in šest otrok, starih od 4 do 14 let. Najmlajši sin se je rodil sedem mesecev po njegovi smrti. Žena Amalija je po vojni vprašala sekretarja iz sosednje vasi, zakaj so ji ubili moža, in ta ji je odgovoril: »*Veš, da nismo mi takih pobili, pa zmagali ne bi*.«[56] Nekoč je prišla k Amaliji žena Janezovega prijatelja, ki mu je zagotovil, da se mu ne bo nič zgodilo in da se lahko preneha skrivati. Amalija jo je vprašala: »*Zakaj je prišel mož k Janezu in mu rekel, da se ni treba skrivati?*«[57] Pa je rekla: »*Veš kaj so mu rekli, da če ne bodo Janeza dobili, bodo pa njega ubili*.«[58] Družina ni nikoli izvedela za njegov grob.

17. novembra 1942 je Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet izdalo odredbo, ki je za vse voditelje in organizatorje »bele garde« določala, da se jih obsodi na smrt. Za vse tiste »belogardiste«, ki bi hoteli pred, med ali po aretaciji zbežati, pa

54 Okoliš, *Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem*, str. 106; http://www.sistory.si/zrtve/zrtev/?id=74865, 5. 9. 2018.

55 Pričevanje Lojze Seljak.

56 Prav tam.

57 Prav tam.

58 Prav tam.

je zahtevala brezpogojno streljanje. Prizaneseno je bilo le tistim oddelkom vaških straž in posameznikom, ki so prostovoljno izročili orožje, tiste, ki tega ne bi storili, pa se brezpogojno uniči. Organizatorjem vaških straž, ki niso bili zajeti z orožjem, so lahko sodili le odredni in brigadni štabi.[59]

Partizanski borec Šercerjeve brigade, Milan Guček, v svojih spominih o Šercerjevi brigadi piše, da je Šercerjeva brigada na Hudem Vrhu zajela čevljarja in vaškega stražarja Antona Turka, iz čigar hiše je brigada odpeljala vse, kar se je dalo odpeljati, in se vrnila v taborišče na Mokrecu, kjer so pripeljano hrano predelali oziroma pospravili. Aretirani Anton Turk pa je izginil.[60] Po pričevanjih so partizani Šercerjeve brigade res prišli po Antona Turka, ki je deloval pri vaški straži. Sredi noči so vdrli v njegovo hišo. Anton se je skril na podstrešje, in ker ga niso takoj našli, so v hišo vrgli bombo. Antona so zajeli in ga odpeljali, češ da gre na zaslišanje. Sosedje so nato pripovedovali, da so ga slišali klicati na pomoč, videli pa ga niso nikoli več.[61] Ubit je bil na Runarski gmajni 25. novembra 1942.[62] Družini Antona Turka so pobrali vse premoženje, hišo z gospodarskim poslopjem so požgali, mater z otroki pa so pregnali od doma.[63] V odločbi o zaplembi premoženja je zapisano, da je bil kot »*narodni sovražnik likvidiran po NOV*«.[64] Iz pričevanja A. O. pa izhaja, da so partizani prišli sredi noči

59 *Jesen 1942: korespondenca Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča* (ur. Tone Ferenc idr.), Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1963, dok. št. 144, str. 369.

60 Guček, *Šercerjeva brigada*, str. 60.

61 Komisija ZPKri, spis št. 714 – 01 – 250/2005.

62 Okoliš, *Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem*, str. 94; http://www.sistory.si/zrtve/zrtev/?id=88339, 5. 9. 2018.

63 Komisija ZPKri, št. spisa 714 – 01 – 250/2005.

64 SI ZAL CER 10, Okrajni ljudski odbor Rakek, t. e. 18, a. e. 582, Odločba Zp 314/46 - 3. Zaplemba celokupnega premičnega in nepremičnega imetja, Okrajno sodišče Rakek, 30. 4. 1946.

na dom Antona Turka. Ker se je skril na podstrešje, so začeli mučiti njegovega invalidnega sina. Oče je prišel s podstrešja in nato so ga odpeljali. Hišo so požgali, porušili do tal, pobrali vse, pustili ženo s tremi otroki, invalidni sin pa je kmalu potem za posledicami mučenja umrl.[65]

Rekvizicije so bile eden od najpomembnejših ali pa celo edini vir oskrbe partizanskih enot in so hkrati pomenile tudi kazen za organizatorje »bele garde«, za aktivne »belogardiste«, za družine, katerih člani so organizirali »belo gardo« ali v njej sodelovali, in za izdajalce, kot je navedeno v dokumentu štaba I. operativne cone z dne 23. maja 1943, poslanem vsem štabom brigad in odredov.[66]

Partizanske enote so hodile na pohode največkrat ob večerih in ponoči. Konec aprila leta 1942 je skupina partizanov plenila po Novi vasi in iz občinske pisarne odnesla vse pisalne stroje. Iz trgovine Palčič so odnesli raznovrstno blago, ker je bil lastnik trgovine »*zagrizen nasprotnik OF in zvest pristaš klerikalne stranke*« in ker je »*vedno govoril proti OF in partizanom ter jih blatil*«,[67] kot je v svojih spominih zapisal Jože Tekavec. Posledica te rekvizicije je bila, da so Italijani poleg karabinjerske postaje namestili v Novi vasi še vojaško posadko, cerkveni zvonik pri Fari pa je postal bunker.[68] Po navedbah Tekavca so se partizanske enote v pomladnih mesecih številčno okrepile. Zaradi tega je Stanko Semič - Daki Tekavcu predlagal, da s skupino desetih mož izvede obstreljevanje na italijansko postojanko v Velikih Blokah, da bi jo morda potem Italijani zapustili. Pri tem

65 Multimedija SCNR, Arhiv pričevanj, 2014, SCNR/PRIČ/01/2014, Pričevanje A. O., 28. 5. 2014 (dalje Pričevanje A. O.).

66 Arhiv Republike Slovenije, AS 1714, t. e. 714 – 1, mapa II, Okrožje Ribnica, Cerkniško okrožje avgust – december 1943; Štab I. operativne cone, Štabom brigad in odredov, 23. 5. 1943.

67 Tekavec, *Dnevi preizkušnje*, str. 134.

68 Prav tam, str. 134.

navaja, da sta sodelovala še dva domača terenca, s katerima so skupaj odšli v Mačkovec, kjer so pridobili še osem borcev prostovoljcev iz partizanskega tabora v Mačkovcu.[69] Franci Strle je v svojih spominih *Tomšičeva brigada* zapisal, da je zvečer 10. maja 1942 Jože Kamnikar - Arti z enim vodom Proletarske udarne čete, z mitraljezcem in osmimi borci ter s tremi političnimi delavci obstreljeval kasarno na Velikih Blokah.[70] Posledice napada so bile, da so Italijani po tej partizanski akciji postojanko še dodatno okrepili z enotami iz Velikih Lašč.[71]

Politični komisar Šercerjeve brigade Janez Hribar - Tone Pogačnik je pri sekretarju rajonskega odbora Bloke - Sv. Vid poizvedoval, kje bi brigada lahko rekvirirala, saj je bila popolnoma brez hrane. Za rekvizicijo je bila predlagana vas Topol. Po mnenju sekretarja rajonskega odbora Bloke - Sv. Vid naj bi bili vaški stražarji tu najbolj »zagrizeni«, zato rekvizicija, izvedena v tej vasi, ne bi »pokvarila politične situacije«. Tako je Šercerjeva brigada 24. novembra 1942 napadla vas Topol. Ena izmed čet brigade je bila v zasedi na poti v vas Hudi Vrh, da bi zavarovala brigado, če bi prišli Italijani na pomoč postojanki v Topolu. Napad je vodil komandant brigade Bojan Polak - Stjenka. Vas so najprej obkolili. Po zapisih Jožeta Tekavca, ki je sodeloval pri napadu na Topol, je dal Stjenka med obstreljevanjem povelje, naj zažgejo hišo, v kateri so se zadrževali vaški stražarji, ki so streljali na partizane. Hiša je bila krita s slamo, zato se je ogenj hitro razširil na gospodarsko poslopje in na druge hiše v vasi ter gospodarska poslopja. Pri tem je bil po nesreči ubit vaščan Matija Zakrajšek, ki je pritekel iz goreče hiše. Ker je partizan mislil, da je vaški stražar, ga je ustrelil. Zajeli naj bi enega vaškega stražarja, ki pa so ga pozneje

69 Prav tam, str. 135, 136.

70 Strle, *Tomšičeva brigada*, str. 272.

71 Tekavec, *Dnevi preizkušnje*, str. 136–141.

izpustili. V vasi je zgorela več kot polovica stanovanjskih hiš in gospodarskih poslopij. Po tem so preiskali hiše, da bi našli vaške stražarje, vendar niso nikogar dobili. Tako naj bi vsi ostali živi, saj se jim je uspelo izmuzniti po kletnih prostorih in hlevih ter se tako rešiti. Partizani so nato na vozove naložili hrano, vzeli nekaj živine in vse skupaj odpeljali proti Mokrecu. Po tem napadu je bila postojanka v vasi ukinjena in vaški stražarji so bili premeščeni v Novo vas.[72]

Milan Guček v svojih spominih na Šercerjevo brigado ta napad predstavi malo drugače. Navaja, da je bilo za partizanske kurirje in manjše patrulje ozemlje okoli vasi Topol in Hudi Vrh neprehodno. Da bi uničila ti straži, je brigada ponoči 24. novembra 1942 obkolila navedene vasi. Patrulje so začele preiskave po hišah in že pri eni prvih hiš, kot navaja Guček, kjer so partizani zahtevali, naj odprejo, so nanje začeli streljati in metati z oken tudi bombe. Pri tem sta bila ranjena dva partizana. Komandant Bojan Polak - Stjenka se je pred bombami skril v svinjak, od koder pa ni mogel ven, ker so imeli vaški stražarji na muhi vse dvorišče in tudi vrata svinjaka so se zataknila. Da bi partizani rešili svojega komandanta in pregnali napadalce, so zažgali bližnji skedenj, a se je ogenj zaradi vetra razširil nad vso vas. Zajeli so okrog pet vaških stražarjev, vsaj toliko, navaja Guček, pa jih je pobegnilo z orožjem vred. Ko so partizani streljali za njimi, je bil po nesreči ubit neki kmet. Vse zajete stražarje so partizani izpustili.[73]

Po pripovedovanju pričevalke M. Ž. pa je napad potekal tako: »*Prišli so partizani novembra meseca v Topol in takrat je bila še vaška straža, sicer niso nobenega dobili, ker so se tisti trije, ki so stražili v Antonovi hiši, nekam poskrili. Nekdo je*

72 Tekavec, *Dnevi preizkušnje*, str. 250–254.

73 Guček, *Šercerjeva brigada*, str. 59, 60.

povedal, da so v steklenico petrolej nalili, pa so zažgali vrvico in steklenico vrgli na streho. Strehe so bile pa slamnate in je začelo goreti, potem je burja pihala in je cela vas zgorela. Ko so streljali za Bahnetovo hišo, tukaj je pa Hribska hiša, in je Hribski oče ven prinesel en naročaj, je imel take plenkače, ker je kaj tesal in je orodje ven prinesel, da ne bi v hiši zgorelo. Seveda, partizan ni videl, kdo je, videl je, da ima nekaj velikega, in je mislil, da je s puško, zato ga je z mitraljezom ubil. Sin France, Hribski, je bil pri partizanih, očeta so mu pa takrat partizani ubili, ampak so ga po nesreči. Vaška straža ni streljala, ker ni imelo pomena streljati, tisti trije v Antonovi hiši so se nekam po kleteh poskrili in je bilo brez pokanja.«[74]

Kmalu po prvem napadu na vas Topol je Šercerjeva brigada, ki je bila na območju vasi Škufče, Lepi Vrh in Štorovo, ponovno vkorakala v vas Topol, da bi izvedla rekvizicije. Brigadi je spet primanjkovalo hrane, zato je politični komisar brigade Janez Hribar predlagal rekvizicijo v Topolu, ker naj bi »zadnjič iz Topola odpeljali premalo hrane«. Zdaj pa je predlagal, da se vzame samo tistim družinam, ki imajo sinove v »beli gardi«. Tekavec je opisal ta dogodek tako: »*V vseh hišah, kjer so imeli sinove v beli gardi, smo jim povedali, da smo prišli rekvirirat. Hitro smo pripravili vozove, vpregli živino, naložili moko, mast in drugo hrano ter se pripravili za odhod. Pri Potočanu, kjer so imeli dva sinova v beli gardi in sta bila tudi najbolj zagrizena, smo pobrali največ hrane. V svinjaku so imeli štiri prašiče, stare okoli štiri mesece. Postrelili smo jih in znosili na voz. Ko je gospodinja, mati že navedenih dveh belogardistov, zagledala, da so prašiči na vozu, je začela tarnati: ´Ježeš, ježeš, moj Bog, moj Bog, pa tudi prašiče so nam pobrali.´ Mlad partizan, ki je*

74 Multimedija SCNR, Arhiv pričevanj, 2014, SCNR/PRIČ/01/2014, Pričevanje M. Ž., 16. 5. 2014.

povezoval voz, se je nasmehnil in rekel: ´Mati, nič ne tarnajte, saj smo vam dva prašiča še pustili. Nahajata se v postojanki v Novi vasi.´ Pogledal jo je in smeje še dodal: ´Ona dva pa prideta drugič na vrsto.´«[75] Pri tem je imel v mislih njena sinova. Res sta »prišla na vrsto«, saj je bil 24-letni Alojzij umorjen v Jelendolu 15. oktobra 1943, 18-letni Slavko pa pozneje v povojnih pobojih.[76]

Ker naj bi postojanka vaških stražarjev, ki je bila na Runarskem, preprečevala partizanske pohode s Travne gore, mimo vasi Ravne v Iško, je Šercerjeva brigada v noči s 23. na 24. december 1942 napadla postojanko. Ta je bila utrjena v cerkvi ter gostilni in naj bi štela petinosemdeset vaških stražarjev. Bilo je precej ranjenih na obeh straneh. Pri tem sta bila ubita Franc Marinček iz vasi Veliki Vrh in Jože Ponikvar iz vasi Hiteno. Ponikvar je poskušal vreči bombo na partizane, a se je odbila od okenskega železnega omrežja oziroma križa in ga ubila. Na partizanski strani sta obležala mrtva Jože Hiti in Francka Hrbljan, oba iz vasi Ravne pri Sv. Vidu.[77] Postojanka ni bila uničena, so pa ob napadu partizani ropali po vasi Runarsko. Guček je v spominih zapisal: »*Bataljonski in četni intendantje so sproti zapregli domače konje v vozove in nanje nalagali hrano, ki se je z njo morala vas oddolžiti za svojo trmoglavost. Pri vseh hišah je bilo že praznično razpoloženje in zato na pretek pripravljenih kuharskih dobrot.*«[78] Vaški stražarji z Runarskega so se po napadu združili s postojanko v Novi vasi, skupaj z njimi so odšle tudi družine.[79] Postojanka je bila najprej v šoli v Novi vasi, nato pa v nekdanjem letalskem hangarju pri Fari

75 Tekavec, *Dnevi preizkušnje*, str. 254, 255.

76 Okoliš, *Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem*, str. 102.

77 Tekavec, *Dnevi preizkušnje*, str. 257–259.

78 Guček, *Šercerjeva brigada*, str. 83, 84.

79 Prav tam, str. 88.

pri Novi vasi, kjer je ostala vse do kapitulacije Italije.[80] Nova vas je bila pod žico, pričevalka M. Ž. se spominja: »*Postavili so še bunkerje okrog vasi, eden je bil pri Fari, drugi na žagi, ki je v Novi vasi, tretji je bil obrnjen proti Nemški vasi in četrti proti vasi Glina. Lesene bunkerje so naredili in po štirje fantje so na dveh pogradih ležali.*«[81]

O napadu na Runarsko pripoveduje tudi pričevalec A. O. Tako kot je slišal po pripovedovanju partizanov, »*so bili partizani na Mokrecu in ni bilo hrane. Runarsko je bilo pa ‚belo', so rekli, in so napadli Runarsko zaradi hrane, tako so rekli*«. Vendar A. O. tudi navaja: »*Je to bila direktiva, takrat so napadli tudi Šentrupert, Žužemberk. Tu je bila postojanka v Klobasarjevi hiši. Mislili so, da jih bodo presenetili, a so stražarji že zaznali, da so partizani po okoliških hribih. Partizanov naj bi bilo od* štiristo *do petsto, so pripovedovali, stražarjev pa* štirideset. *Večina* (vaških stražarjev) *je bila na novo organiziranih, nič vajeni fantje, morda se jih je šest do sedem ljudi borilo. Tisti, ki so bili v cerkvenem zvoniku, so bili malo bolj izvežbani. Vzdržali so vso noč, v cerkvenem zvoniku so imeli rakete za razsvetljevanje in mitraljez. Partizani so poskušali uničiti postojanko, a jim ni uspelo. Vaški stražarji so sporočali Italijanom, da bi jim prišli na pomoč, a Italijane na Blokah* (v Novi vasi) *ni nič brigalo. Šele proti jutru so šli gor. Tukaj so partizani ljudem pobrali prašiče, jih zaklali, dali na lojterni voz, ljudem vzeli vole. Ker terena niso poznali, so prišli v eno dolino, kjer je bilo močvirje, in so z vsem pobranim obstali tam. Ker so Italijani že šli iz Nove vasi in so pritiskali za njimi, so vse skupaj tam pustili.*«[82]

80 Tekavec, *Dnevi preizkušnje*, str. 35, 258.

81 Pričevanje M. Ž.

82 Pričevanje A. O.

26. decembra 1942 so partizani zažgali tudi šolo in cerkveni zvonik pri Sv. Duhu, ker naj bi se tudi tukaj postavila postojanka vaških stražarjev.[83]

Ob umorjenih žrtvah je treba poudariti, da so bili žrtve tudi njihovi svojci. Poleg izgube svojega bližnjega so družine postale še žrtve psihičnega in fizičnega nasilja. Ob napadih na postojanke vaških stražarjev so partizani požigali stanovanjske hiše, gospodarska poslopja, zaradi ropanja pa so živeli tudi v materialnem pomanjkanju. Ljudje so živeli v strahu, razpeti med terorjem okupatorja, ki je bil tudi posledica partizanskih akcij, in med nosilci komunistične revolucije, ki jo je izvajala komunistična partija.

Število žrtev na Bloški planoti je močno naraslo po kapitulaciji Italije jeseni leta 1943, ko so partizanske enote napadle postojanki vaških stražarjev na Velikih Blokah in v Novi vasi. Takrat je bilo ubitih okrog osemindvajset stražarjev. Nekatere so odpeljali v kočevske in ribniške zapore, jih nato umorili v Jelendolu ter Mačkovcu, druge pa so mobilizirali v partizanske enote, kjer so jih potem likvidirali partizani. Kar šestnajst bloških domobrancev je bilo ubitih oziroma je zgorelo ob napadu na postojanko v Grahovem 24. novembra leta 1943.[84]

83 Tekavec, *Dnevi preizkušnje*, str. 258.

84 Okoliš, *Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem*, str. 93–110.

Revolutionary Violence on the Bloke Plateau in 1942

Summary

The Bloke plateau was annexed to the Province of Ljubljana during occupation. The Italians had two military outposts: in Nova vas and Velike Bloke. As the Partisan movement was developing at the beginning of 1942, the violence of Partisan units against the civilian population of the Bloke plateau gradually began to be carried out, specifically by units of the Šercer battalion and the Šercer brigade. Murders, robberies, arsons, and physical and psychological acts of violence were committed. In August 1942, Village Guards were organised to prevent the unhindered passage of Partisan units across that territory and to prevent Partisan violence. However, the Village Guards had few members. The Partisans carried out two big attacks on the outpost in Topol and Runarsko, but they did not defeat the guards. During the attacks on the outposts of Village Guards, the Partisans burnt residential houses and outbuildings, and robbed the property of villagers, especially of those who did not support the Partisan movement. Village Guards from the villages of the Bloke area united in the Nova vas outpost at the end of 1942. There were seven victims of revolutionary violence on the Bloke plateau in 1942, five of which were civilians, one was a Village Guard and one was a Partisan. They were craftsmen and farmers' sons in terms of social status. Along with losing close relatives, families became victims of psychological and physical violence while also living in material deprivation caused by the robberies. People lived in fear, caught between

the terror of the occupier, which was also the consequence of Partisan actions, and between the bearers of the communist revolution which was being carried out by the Communist Party.